

Dr. Fr. Ramovš:

† O. Stanislav Škrabec.

„Mislil sem namreč vendar le, da imam neke dolžnosti do svojega materinega jezika, zato ker sem prejel, kakor se je sem ter tja sodilo, nekoličko talenta od Boga v tem oziru.“ — Cvetje, V, 8 c.

Anton Škrabec, poznejši frančiškanski oče Stanislav, je bil rojen 7. januarja 1844. l. v Hrvači v ribniški dolini. Po dovršeni gimnaziji je stopil v frančiškanski red, postal l. 1867. mašnik, šel po treh letih študirat na graško vseučilišče in bil potem do izbruha vojne na slovenskem zapadu profesor na frančiškanski gimnaziji v Kostanjevici pri Gorici. V zadnjem grozečem trenutku je ves onemogel pribežal v Ljubljano, pustivši svojo življenjsko delavnico usodi; s tem pa je bil strt njegov duh. S kako ljubeznijo je bil priklenjen na svojo celico in kaka praznota se je naselila potem v njegovo dušo, mi pove njegova razglednica, ki mi jo je kmalu po begu poslal: slika kostanjeviškega samostana z žalostno pripombo, da znači križec njegovo celo, kjer je prebil nad polovico življenja. Kjer je življenje pustil — kot begunca ga je vzela smrt dne 5. oktobra 1918. l.

Kakor je bilo njegovo zunanje življenje revno in enakomerno, tako je bilo notranje raznolično in bogato. Oče Stanislav je bil znan vsemu slovenskemu izobraženstvu in njegov sloves se je razglasil že v njegovih prvih delavnih letih preko slovenskih mej; da, spoznanje, kaj ima slovenski rod v tem možu, je prišlo k nam šele iz tujine. Ko je oče Stanislav izdal svojo prvo, znamenito razpravo („O glasu in naglasu našega knjižnega jezika“ v letnem poročilu novomeške gimnazije l. 1870.), pač ni našel doma rodovitnih tal, ker je razumništvo častilo v Levstiku svojega malika. Pač le Miklošič in Valjavec sta jo vedela že takrat ceniti. Valjavec jo je nad vse pohvalno omenil v svojem spisu „Prinos k naglasu (novo)slovenskom jeziku“ v 43. knjigi Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (l. 1878.) in pozneje najdemo oba ta dva moža pri proučevanju slovenskega naglaševanja.

Škrabec je nastopil ob času, ko je naša javnost s preziranjem in nekakim pomilovalnim zasmehovanjem gledala na jezikoslovce. Moral je zato v uvodu k svoji omenjeni razpravi ljudem šele dopovedovati, da je slovensko jezikoslovje tudi za vsakega slovenskega izobraženca nujno potrebno, da to ni le njegova zasebna zabava. Ker pa je smatral jezikoslovje (tudi slovensko) za strogo znanstvo in je do svojih rezultatov prišel po strogi znanstveni metodi — kje naj bi našel pravo cenitev kot pri jezikoslovcu? Škrabec je primerjal slovenski naglas s čakavskim in s tem primerjanjem prvi podal glavne zakone slovenskega naglaševanja, razlagajoč njegove posebnosti in njegov postanek ter tako jasno pokazal, kako stališče zavzema slovenski naglas v slovanščini. Spojil je s tem razmotrivanjem tudi razlago postanka novih vokalnih kvantitet in kvalitet in si tako ustvaril pravo podlago za II. del svoje razprave, kjer je natanko razbral vse posebnosti slovenskega vokalizma. Oziraje se na zgodovino jezika, sledeč razvoju praslovanskih glasov v drugih slovanskih jezikih in vpoštevajoč današnje reflekse v centralnih narečjih, delujoč torej popolnoma v smislu moderne lingvistike, je določil neovrgljive zakone izreke in pisave slovenskega knjižnega jezika. To nalogo, ki jo je pozneje sam označil z besedami: „Slovenski jezikoslovec ne piše le za jezikoslovce, temuč za vse, ki hočejo prav in lepo slovenski govoriti in pisati, prav kaker pridigar ne pridiga le pridigarjem, temuč vsem, ki hočejo prav in lepo po kerščansko živeti, ali bi to vsaj imeli hoteti“ (Cvetje, V. 8 a), to nalogo je na trdno zgrajeni podstavi: „le izreka 16. stoletja more biti podlaga našemu pravopisu in meja, čez katero ne smemo

slavistika
ny

¹ Žalibog tudi danes še ni prodrlo mnerje, da je slavistika enako stroga znanost kot n. pr. matematika. Tako je n. pr. v lanskem letniku Ljubljanskega Zvona, str. 814 sl. napisal neki dr. I. L. člančič o slavistiki, v katerem želi, da naj slavisti (misli tu predvsem visokošolske docente) ne stopajo „brez srca k mrtvemu truplu“, marveč naj bodo „živi ljudje“, ki naj „goje tkzv. kulturno slovansko vzajemnost.“ Koliko neznanje! Prvič kulturna slovanska vzajemnost ni in ne more biti predmet znanstvene discipline, marveč spada v kulturno-politično življenje. Drugič pa predmet slavističnega študija še nikdar ni bilo „mrtvo truplo“, marveč polno življenje živega jezika. Seveda, kdor je le zdaleč poslušal govore o zgodovini jezika, o njegovih narečjih, naglaševanju itd., pa se v predmet ni hotel poglobiti, za tega je bil predmet mrtev. Ta ni čutil biti žil jezikovega življenja, predmeta vsakega jezikoslovja in to zato ne, ker je bil sam „mrtev“, t. j. ker ni hotel ali mogel vzbuditi v sebi „srca“ — zanimanja za predmet.

seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenašanje“ (kakor Levstik; Cv. XII. 5 a), potem nadaljeval in skoro vse njegovo proučevanje je šlo v to smer, kakor bomo še videli.

Osem let je minilo in o Škrabcu ni bilo slišati ničesar, kakor da se je vdrl v zemljo. Mož pa je tičal v knjigah. Stopil je na dan zopet v „Soči“ (koncem l. 1878) s svojimi „*Pravopisnimi opazkami*.“ Nov mož, cel mož! V kratkih, klasičnih monografijah „*kə* in *kò*“, „*kədó* in *nihče*“, i. dr. (gl. zdaj njegove Jez. sp. I. 60—80) ga vidimo delati z najobširnejšim znanstvenim aparatom: razgledal se je po Trubarju, Krelju, Dalmatinu, Schönlebnu, Kastelcu, Rogeriju, Hipolitu, Pohlinu itd., v mezincu imel Kopitarja in Vodnika, izčrpal Ravnikarja, bil domač v slovenskih narečjih in slovanskih jezikih in iz tega bujnega razmišljanja je določal zopet zakone, podrl izumrle oblike in utemeljeval v živih čisto resnico. S svojo metodo je pokazal, da je modern jezikoslovec, ki ga ne more zmotiti romantična luč starocerkvenoslovanskega jezika (kakor n. pr. Levstika), kadar gre soditi o slovenščini.

V teh letih pa se mu je nekaj pripetilo. Vzpodbujen po hvali, ki mu jo je izrekel Valjavec (gl. gori), „mu je zrastel greben, velik in erdeč kaker potonka, ki o binkušnih cvete“ (Cv. V. 8 b), je ponudil Matici Slovenski svoje spise enkrat, dvakrat. Bleiweis pa mu je — šele na drugo ponudbo odgovoril, da jih sprejme v „Novice“ — seveda, v „Letopisu“ je itak prevračal svoje etimološke kozolce lingvistični akrobat Trstenjak — in Škrabec je pisal, pisal, da so mu navsezadnje rekli, da je preveč napisal. Bog pa se je usmilil delavca, ki preveč dela; l. 1880. je pričelo izhajati „*Cvetje z vertov sv. Frančiška*“ v Gorici in Škrabčeva ribniška iznajdljivost je porabila „*platnice*“ za svoje jezikoslovne študije, kjer je ostal celo svoje življenje, le enkrat se je oglasil v Jagičevem Arch. f. slav. Phil. (XIV.) I. in dvakrat v „Kresu“ (letnika I. in III.)

Moderna znanstvena slovnica proučuje jezik po glasovih, oblikah itd., in sicer tako, da hiti pri vsakem pojavu po zgodovinski poti, da nam poda na ta način sliko razvoja vsakega glasu ali oblike; slovnica je torej sestava tisočernih posameznih zgodovinskih obrisov. Vsako delo na polju zgodovinske slovnice je torej slikanje posameznih takih zgodovin. Pri tem delu najdemo Škrabca na njegovih „*platnicah*.“ Razlaga nam izpad *l*-a v besedi *solnce* (I. 2 a b; III. 2—4), osvetli razmerje predlogov *mej* in *med* (I. 2 b), poda etimologijo besede *obedən* (I. 6; II. 3, 4; III. 1),

razpravlja o zaimkih *gdo—kədo, kəteri* (II. 5), govori o *kakər* (II. 6, 7), pojasnjuje besedo *prešuštvo* (III. 4, 5; IV. 6), tolmači razvoj slovenskega zlogotvornega *l*-a in končnega *l*-a, slika kvalitetne različnosti (III. 11. sl.) glasu *o*, se pogloblja v veliki problem vokalne redukcije (IV. 7. sl.), pa se ti vrne zopet k lepo zaokroženim monografijam „*Kir* in *kéri* in pa še kaj“ (VI. 11) ali „*Kaj, ka, kə* in *kajti*“ (VII. 8—11) itd. itd. Drugod ti zopet izpopolnjuje Valjavčeve naglasne študije (I. 3—6), govori o hijatu v slov. poeziji, o jambih in trohejih in si načrtava naglasna in druga diakritična znamenja v znanstveni pisavi slovenščine (I. 9—12). V vseh teh razpravah stoji trdno na zgodovinski podlagi kot dotlej še nihče, razbira fonetične subtilnosti narečij — in želel bi človek večkrat, da ne bi zapeljal svojega voza na pot, na katero je končno vedno prišel, da je namreč določal izreko in pisavo. Želel in hotel je, da bi se rezultati njegovih raziskovanj tudi praktično zopet porabljali. V tem se je ločil Škrabec od drugih pravih zgodovinskih preiskovalcev, s tem je izzval nebroj polemik, ki so mu vzele mnogo časa in škodovala — to je moje mnenje — tudi njegovemu znanstvenemu poletu s tem, da se je premnogokrat brez potrebe vračal k istim jezikovnim problemom, jih na novo, s pomnoženo jezikovno snovjo preresetaval ter se s tem nekako v mnogoličnosti in razcepljenosti zgubil. Baš iz tega bo izviralo dejstvo, da Škrabec kljub svojemu globokemu znanju slovenskega jezika in temeljitemu raziskovanju ni ustvaril večjih, celoto tvorečih, sistematično obdelanih slovniških poglavij. Ako sem v Arch. f. slav. Phil. 37, str. 124. rekel, da dobiš „bei dem Allmeister der Slovenistik, P. St. Škrabec in seinem „Cvetje“, wo — um es offen zu sagen — ungefähr alles das steht, was wir von der Geschichte der slovenischen Sprache bisher wissen“, skoroda vse, potem sem rekel raje premalo, kakor preveč. Le kdor se je sam pečal s pojavi slovenskega jezika, kdor je sam iskal vzrokov jezikovnim izpremembam, kdor je sam leta in leta se učil pri naših starih pisateljih, le ta more vedeti, kako neizmerno bogastvo leži v „platnicah“ in le ta more ceniti Škrabčevo trezno in bistroumno raziskovanje. Ni ga skoro pojava v slovenskem jeziku, da ne bi bil že ovit s Škrabčevimi mislimi. Žal, da ta temeljiti učenjak ni bil sintetik.

Zdi se mi, da je oče Stanislav večkrat sam to občutil in da je hotel kreniti to pot. Imamo večje razprave, cvet njegovih raziskovanj; pa je že prišla kaka stvar in speljala učenjaka v boj.

Tako je prva, celotno popolna razprava po letu 1870. analiza Cusanijeve knjižice „*Christianus moribundus*“ iz l. 1749. (Cv. IX. 1—12), jeden najlepših in klasično izdelanih prispevkov k historični slovnici. Imamo takih analiz od V. Oblaka ne malo, vendar nikjer ne najdemo tako temeljitih podrobnih razlag kakor tu, da omenim le razmotrivanja o zlogotvornem *t*-u, o polglasniku, o besedah *prijatelj* — *postelja* — *kamenje* — *znamenje*, na katerih sloni že delo vseh slovenistov in ki tvorijo problem zase. Tu najdeš razloženo vez vokalne kvalitete in menjave naglasa, misli o vokalni redukciji, pa zopet objekt boja, besedico *kakor* (proti Oblaku) in slednjič morfološke zanimivosti. „*Christianus moribundus*“ ostane najpopolnejši vzorec historičnih analiz. V. ob

V tistih letih (1887/88) je nastopil V. Oblak. Samoobsebi je umevno, da sta stopila oba v stik in je narastla korespondenca na okroglo 80 dopisov. Premnogokrat sta si bila ta dva misleca kot zastopnika različnih nazorov v nasprotstvu, tako posebno pri razlagi končnic sestavljene sklanje *-ega*, *-emu*, *-em*, ki jih je Škrabec izvajal iz skrčenih *-êga*, *-êmu*, *-êem*, prvotno *-ajego*, *-ujemu*, *-êjem* (tako že l. 1870 in Cv. VII. 5, 7 ter II. 8 sl.), Oblak (Arch. f. sl. Phil. 10, 624 sl. in 12, 504) pa je videl v njih analogijo po pronominalni sklanji, ali pa razlaga slovenskega vprašalnega zamka *kaj* (glede slednjega gl. zdaj Berneker, Et. Wrtb. s. v. *kъ*-). Baš ta polemika je pripeljala Škrabca v XIV. zvezek (str. 321 sl.) Jagičevega arhiva z razpravo „*Über einige schwierigerere Fragen der slov. Laut- und Formenlehre*“, kateri je pripisal Oblak svoje „*Bemerkungen*“ na str. 347 sl. Ne bom na tem mestu ocenjeval ne enega, ne drugega, dovolj bodi rečeno, da je bil Škrabec bliže resnici kot Oblak, samo glede prve točke, dočim je Škrabčev postanek zamka *kaj* popolnoma nemogoč. Škrabec je na omenjene „*Bemerkungen*“ še odgovoril, a „*Archiv*“ odgovora ni objavil. Zdi se, da je bil Škrabec na vse to užaljen (Cv. XV. 3 b; XVIII. 2; XIX. 11 b), dasi nista pretrgala z Oblakom pismene zveze. Drugače namreč ne morem pojmiti Škrabčevih besed: „Njegov (t. j. Oblakov) cilj je bila vseučiliška stolica in učenjaška slava; za naše knjižne slovenščine razvitek in napredek je bil hladan bis ans Herz heran, torej seveda tudi za moje „*reforme*“ (Cv. XIX. 2 b). * * * * *

Pod Oblakovim vodstvom je nameravalo več slovenskih jezikoslovcev, posebno prof. Lendovšek, izdati novo slovensko slovnico in Oblak je pridobil za glasoslovje in naglas Škrabca, ki je tako spisal svoje najlepše zgrajeno delo „*Nekoliko slovenske*“ Lendovšek

*v Gajica
triserisk*
etar!
Prorajnik
 slovnice za poskušnjo“ (Cv. XII. in XIII. letnik ter XIV. 1—5), delo, ki je podlaga historični slovnici. Glasoslovje je obdelal v treh poglavjih. V prvem je podal kratko orisan zgodovinski pregled slovenske grafike od Trubarja do gajice in še posebe do Pleteršnikovih znakov v slovarju ter pridal diakritična znamenja, ki jih sam rabi v svojih spisih. Govori dalje o rabi velikih črk ter posveti daljše poglavje (XII. 4 in 5) našemu pravopisu, kjer bereš zlata navodila in vodilne misli. V oddelku „o pisanju tujih besed, zlasti lastnih imen“ je šel mnogo predaleč, tako da je ta del spisu skoro na kvar. V drugem poglavju govori o glasovih slovenščine: slika fiziološki postanek glasov, jih deli, odgovarjajoč vsem zahtevam moderne fonetike, v štiri skupine (samoglasnike prave in soglasne, soglasnike prave in samoglasne) ter s primeri razjasnjuje njihovo naravo. Nato sledi zgodovinski razvoj glasov, njihove pogojne in brezpogojne izpremembe. V tekstu mu služi za izhodišče starocerkvenoslovanski jezik, pod črto pa ti v kratkih obrisih izpopolni zvezo z drugimi slovanskimi in še dalje indogermanskimi jeziki. V opombah najdeš vse polno kazal, kako so šla slovenska narečja svoja pota. Vpliv naglasa na kvantiteto in kvaliteto vokalov, prevoj, raztezanje, izpad, medsebojni vplivi glasov ene in druge kategorije ti prav nazorno naslikajo življenje jezika. S kako bogatim gradivom je bil Škrabec opremljen, pa ti povedo, kot že rečeno, opombe pod črto. Ta drugi del njegove poskusne slovnice nam obenem poda izborno sliko njegovega napredka od l. 1870. Tretji del obravnava naglas. Tu vidimo velikanski napredek: po opisu narave različnih povdarkov (gl. še Cv. VI. 8) in načrtanem razmerju slovenskega naglaševanja do čakavskega in štokavskega govori posebe o pogojih nastopa tega ali onega povdarka (kratkega in dolgega potegnjenega oz. potisnjenege) ter podpre določitve z obilico primerov. Pri tem pa je pazno (navadno pod črto) označeval stališče slovenskega naglaševanja v slovanščini, kazal na ujemanje ruščine s hrvaščino, slovenščine z bolgarščino ter sledil razvojnim stopnjam v polabščini. Od besednega naglasa preide k stavkovemu ter konča z določitvijo mesta enklitik v stavku. Oblikoslovje pa je nadaljeval pod naslovom „Valjavčev „Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku“ in prihodnja slovenska slovnica“ (Cv. XIV. 7—12; XV. 1.), česar ni dokončal. Tu je opozoril na dejstvo, ki je danes z Breznikovo slovnico že realizirano, da treba pri oblikoslovju vpoštevati naglaševanje nič manj kot oblikovne izpremembe.

Pa ga je zopet zmotil boj in pričelo je po prvem „*bombardiranju*“ (Cv. VII. 2; XI. 1—3) dolgo „*bomkanje*“ (XV. 2, 4—12), ki je prešlo v „*boj z učeno senco*“ (XVI. letnik in XVII. 1—5), proti Lamurskemu-Trnovcu in proti Hostniku. Ne bomo zasledovali tu tega boja; rečem le, da je prav poučen, zraven pa vidimo Škrabčev bistri duh, elegantno prožnost in se zabavamo ob njegovem pristnem ribniškem humorju.

Komaj je končal en boj, že je bil v drugem. Izšel je Levčev „*Slovenski Pravopis*“ in Škrabec je pričel pobijati njegove nasprotnike, Peruška in Ilešiča; polemiko je nadaljeval pod naslovom „*Janežičeva Slovenska Slovnica*“ (Cv. XVII. 6—12; XVIII. 1—12—XIX. 1—10) in pod naslovom „*Ilešič, O pouku slovenskega jezika*“ (Cv. XX. 1—4). Ta boj se potem prelije v njegovo klasično zaokroženo in strogo logično razpredeljeno razpravo „*O učenju naše knjižne slovenščine v začetnih in višjih učiliščih*“ (Cv. XX. 8—12; XXI. 1—12; XXII. 1—8), izešlo vsled takrat divjajočega boja za *w* oziroma *l* in *ž* njim napačno zvezanega *bravec* — *bralec*. Tako so posvečena prva razmotrivanja izreki končnega in predsoglasniškega *l*-a, torej temi, ki jo je Škrabec bogve kolikokrat obdeloval, a vsakokrat pometal temeljito vsa različna „*blagoglasna*“ in „*salonska*“ dokazila elavcev v nič, razgalil njihovo neznanje zgodovine slovenskega jezika, neusmiljeno nastopil proti zavijanjem resnice in proti lažnjivim trditvam. V razpravo je vpletel druga raziskovanja, tako n. pr. filološko humoresko o predikativnem orodniku, ki ga je pisocha javnost rabila (in ga žal, še danes rabijo naši dnevniki) kot da je množinski dajavnik (XXI. 6), dalje poglavje o glasovih *l* in *n* ter dvoglasnikih *lj*, *nj*, pa zopet o besedi prijatelj i. dr. Škrabec je z vseh znanstvenih strani in z vseh drugih elavskih plati osvetlil to ortoepično vprašanje in tako prav ugladil pot Štrekljevi monografiji „*O Levčevem pravopisu in njega kritikah.*“

Tako je vedno z nova s historičnega in fonetičnega stališča presojal razne domače ortoepične razprave (v najbližjem času n. pr. *Breznikovo Izreka v poeziji in prozi*) in čeprav se je v marsičem ne le dvakrat, trikrat ponavljal, je vendarle vedno prinesel kaj novega, odkril kako neznano fonetično subtilnost in donášal redno nove utemeljevalne historične primere. Vse svoje glavno delovanje je kar najlepše orisal sam: „Jaz sem želel od svojih gimnazijskih let nadalje, in to je bil poglavitni cilj mojega jezikoslovnega prizadevanja vse do današnjega dne (recimo do

njegove smrti), da bi se naši knjižni slovenščini ustanovila edinstvena, čedna, pa ob enem čisto slovenska izreka, veljavna za šolo in javno občevanje olikanih stanov“. (Cv. XIX. 2 a).

Najdeš pa na „platnicah“ celo kopo ocen, ki so enako poučne in hranijo v sebi lastne doneske, tako n. pr. o Bogorodickega Sklonenije v ariojevropskih jazykah (XIX. 11); Korša, O ruskom pravopisanii (XIX. 12); Šachmatova, Ruskoje i slovenskoje akacije (XX. 3 a); o Baudonin-de-Courtenayevih beneško-slovenskih obrazcih (XXII. 9), o Daljevem slovarju (XX.6), o Menceju, Praesens effectivum (XXIII. 7) itd. Zapisal je marsikako kratko razlago krajevnih imen, prim. *Trst* (XI. 9 in 12; XII. 3 b), *Horjulj* (XI. 9), *Radeče* (XV. 1 c in 3 c), o končnici starodalmatskega jezika *-ona* ki je v slovanščini prešla v *-in* (V. 6 c in *Aemona* VI. 7) i. dr.

Škrabec pa ni bil le genijalen lingvist, glasoslovec; v njem vidiš mojstra slovenske proze: pobožno vsebino „*Cvetja*“ je pisal v mnogem sam, tuje spise pa je pretil v lepo slovenščino. Bil je temeljit poznavavec latinščine in grščine. Z zanimanjem bereš njegovo razpravljanje „*Kaj je torej z alkoholom*“ in se čudiš njegovemu splošnemu znanju in poznanju literature, njegovi bistroumni „*Evolaciji*“ itd.

Slovenski jezikoslovci so častili v Škrabcu svojega vodnika, velikega mojstra in le s spoštovanjem so govorili o njem. Vžival pa je oče Stanislav tudi spoštovanje prvih slavistov: *Jagića, Baudouina de Courtenaya, Ljapunova, Korša, Leskiena, Gebauerja* in drugih. Njegovo delo bo ostalo podlaga pouku slovenščine v naših srednjih šolah (na njem je že zgrajena Breznikova slovnica), slovenski jezikoslovci pa bodo vedno hodili v zlato zakladnico „*platnic*“ iskat gradiva in razlag. V Škrabcu je slovenski rod zgubil enega svojih največjih mož, gotovo pa svojega najboljšega glasoslovca.

Jagić
Courtenay
Leskien

